

การศึกษาวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ An Analytical Study of Brahmaviharadhamma as the Characteristics of the Buddhist Leader

พระเด่น สุชีโว¹, พระไกล่รุ่ง ปญญาวิชโร² และพระครูวิศิษฏ์ธรรมวงศ์³
Phra Den Suchevo¹ Phra Klairung Panyawachiro² and Phrakruvisitdhammawong³
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus^{1,2,3}
Email : Suchevo.D@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเรื่องคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ 2) ศึกษาคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม และ 3) วิเคราะห์คุณค่าพรหมวิหารธรรม ในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นศึกษาค้นคว้า เอกสาร โดยสำรวจข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลชั้นทุติยภูมิจากตำราวิชาการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธควรมีคุณลักษณะที่สำคัญอยู่ 2 อย่าง คือ คุณลักษณะภายใน และคุณลักษณะภายนอก คุณลักษณะภายใน ได้แก่ มีสติปัญญา ความรู้ความสามารถ ความรอบคอบ ความริเริ่มกล้าหาญ ไหวพริบดีทันต่อเหตุการณ์ มีความยุติธรรม อุดมทน กระตือรือร้นและเห็นอกเห็นใจผู้ใต้บังคับบัญชา และคุณลักษณะภายนอก คือ มีบุคลิกลักษณะที่ดี การวางตนที่เหมาะสมแก่ฐานะของตนอันจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือจากผู้ใต้การปกครองและมีความเชื่อมั่นในความเป็นผู้นำ คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม ผู้นำควรมีจิตใจ ประกอบหลักพรหมวิหารธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ผู้นำที่มีจิตใจประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมประจำใจย่อมควบคุมจิตใจตนเองและปกครองคนอื่นได้เป็นอย่างดีพร้อมๆกับได้รับการยอมรับและการสรรเสริญจากผู้ถูกปกครอง ส่วนคุณค่าพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธมีคุณค่าอยู่ 3 ด้าน คือ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านสังคม และคุณค่าด้านการเมืองการปกครอง คุณค่าดังกล่าวเป็นผลที่เกิดจากการที่ผู้นำปฏิบัติตนตามหลักพรหมวิหารธรรมจนกลายเป็นคุณธรรมประจำใจ ทำให้การปกครอง การพัฒนาสังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคง

คำสำคัญ : พรหมวิหารธรรม; คุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ

ABSTRACT

An analytical study of Brahmaviharadhamma as the characteristics of the Buddhist leader was found that: The leader in Buddhism must have 2 characteristics: 1. Internal: to have mindfulness, wisdom, knowledge, and ability to consider. 2. External: to have good characteristics to the suitable position of oneself for the credit and confidence of leader. The Buddhist leader who has qualities of Metta: loving kindness, Karuna: compassion, Mudita: appreciative gladness, Upekkha: equanimity. One has these qualities can control oneself and take good care of other as well. By this action, he is praised by all. The value of Brahmaviharadhamma as the characteristics of leader has 3 fronts: 1. The value of economic, 2. The value of society 3. The value of politics, These values are resulted from practicing Brahmaviharadhamma. By practicing these, it makes developing society and nation prosperity and sustainability.

Keywords : Brahmaviharadhamma; Characteristics of the Buddhist Leader

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ผู้นำมีความสำคัญต่อสังคมมนุษย์มาตลอดประวัติศาสตร์ของการกำเนิดและวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย เพราะผู้นำจะต้องรู้จักการจัดการและการบริหารตามหลักของพระพุทธศาสนา คือ “ครองตน ครองคน ครองงาน และครองสุข” โดยผู้นำต้องมีคุณลักษณะด้วยรู้จักการบริหารและการจัดการปัญหาเรื่องต่างๆ ได้ ตลอดจนมีความสามารถในการกำหนดนโยบาย ทิศทาง ยุทธศาสตร์ และขับเคลื่อนยุทธศาสตร์และนโยบายให้สำเร็จล่วงตามเป้าหมาย ตลอดจนสามารถระงับข้อพิพาท คือ ปัญหาต่างๆทางสังคมในสังคมปัจจุบันมีปัญหามากมาย เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด การทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาความยากจน ปัญหาความขัดแย้งทางความคิดศาสนา เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ สร้างความแปลกแยก (Alienations) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Chang) เป็นความแตกสลายของสังคม (Social Disintegration) เป็นภาวะความพิการของสังคม (Social Disorganization) สังคมขาดเสถียรภาพมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว (ประเวศ วัชชี, 2545 : 6) ให้ความสงบและความเป็นปกติสุขเรียบร้อยด้วยดี

ผู้นำและความเป็นผู้นำ (Leadership) เปรียบเสมือนแกนกลางหรือหลักชัยในฐานะเป็นบุคคลสาธารณะที่เป็นผู้มีอำนาจหมายเลขหนึ่งของประเทศที่ได้รับความไว้วางใจจากมหาชน เพราะเป็นผู้ที่จะนำสังคมไปสู่ความสำเร็จหรือเป้าหมายที่วางได้วางเป้าหมายไว้ และเป็นเหตุหน้าความสำเร็จรุ่งเรืองและ

ความสุขมาให้สมาชิกในสังคมหรือผู้อยู่ใต้การปกครองดูแล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำในพระพุทธศาสนา นอกจากจะต้องนำพาสมาชิกในสังคมทั้งหลายไปสู่ความสำเร็จและความเจริญรุ่งเรืองแล้วภารกิจที่สำคัญสำหรับผู้นำยังต้องนำสังคมไปสู่ความดีงามและยั่งยืนอีกด้วย ปัจจัยที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งแห่งความสำเร็จของการทำหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาประเทศชาติของผู้นำ คือ การเป็นมีคุณธรรมและจริยธรรม เพราะคุณธรรมเป็นพื้นฐานที่มีความสำคัญในการปกครองหลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นเรื่องของคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ ความรู้สึกลึกซึ้งของชีวิต ความรู้สึกได้ว่าอะไรควรทำ ไม่ควรทำ ในการบริหารประเทศชาติ

ในพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนจำนวนมากหลายชุดที่มีเนื้อหาสาระความสอดรับหรือมีความสัมพันธ์กับหลักคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้นำ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ มาทุกยุคทุกสมัยมาโดยตลอด ตามที่ปรากฏในวรรณกรรมพุทธศาสนามีทั้งหมด 16 แคว้นซึ่งเรียกว่า โสฬสมหาชนบท(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาชิรญาณวโรรส, 2514 : 101 – 104) ในบรรดา 16 แคว้นมีแคว้นที่มีความเข้มแข็งและมีอำนาจที่นำเกรงกลัวอยู่ 4 แคว้น คือ (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540 : 4) แคว้นวังสะ แคว้นอวันตี แคว้นโกศล และแคว้นมคธ พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนหลักธรรมที่มีความเหมาะสมให้กับผู้นำคือ พระมหากษัตริย์แต่ละแคว้น จนทำให้ได้รับความเคารพศรัทธาเลื่อมใสและทำให้เหล่ากษัตริย์ยอมปฏิญาณตนเป็นพุทธมามกะ คือ นับถือศาสนาพุทธนับถือเชื่อฟังและปฏิบัติตามหลักธรรม(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2551 : 43) ยอมรับแนวคิดและนำไปเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติจนทำให้แคว้นแต่ละแคว้นต่างมีความเป็นปกติสุขกันถ้วนหน้า จากการเสนอหลักธรรมคำสั่งสอนต่อผู้นำในสมัยพุทธกาล เป็นภาพสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับผู้นำ เพราะประเทศชาติจะมีความมั่นคงและประชาชนจะมีความสุขขึ้นอยู่กับการบริหารและการพัฒนาสังคมของผู้นำหรือผู้ปกครองให้ดำเนินไปสู่ความสำเร็จอย่างมีผลดีมีประสิทธิภาพสูงและความเจริญและสันติสุขอย่างมั่นคงต่อไป ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏว่า ในมนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนนอกนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมโดยแท้ถ้าพระราชารู้เป็นผู้เป็นใหญ่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่เป็นทุกข์ทั่วกัน.ถ้าเมื่อโคทั้งหลายว่ายข้ามแม่น้ำไปโคหัวหน้าฝูงว่ายข้ามไปตรง เมื่อโคหัวหน้าฝูงว่ายข้ามไปตรงอย่างนั้น โคทั้งหมดก็ย่อมว่ายข้ามไปตรงตามกัน.ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกันผู้ใดได้รับสมมติแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติเป็นธรรม ประชาชนนอกนั้นก็ย่อมประพฤติเป็นธรรมโดยแท้ ถ้าพระราชารู้เป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม รัฐก็ย่อมอยู่เป็นสุขทั่วกัน(ขุ.ชา. 58/637/610)

จากพุทธพจน์ข้างต้น ทำให้เห็นว่า ประเทศชาติและประชาชนจะเป็นไปอย่างไร ขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นหลักสำคัญ สังคมของมนุษย์ที่มีผู้นำที่ทรงคุณธรรมย่อมจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข มีความเจริญรุ่งเรือง ไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่มีการลักขโมย ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น ในบรรดาหลักคำสอนที่มีความสัมพันธ์กับผู้นำ หลักคำสอนที่มีความสำคัญสำหรับผู้นำอีกอย่างหนึ่งคือ หลักพรหมวิหารธรรม 4

คือ ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม(ที.ปา. 16/228/177) มี 4 อย่าง คือ เมตตา คือ ความรักใคร่ ปราบณา ความสุขและความเจริญเพื่อผู้อื่น กรุณา คือ ความสงสาร ปราบณาเพื่อปลดเปลื้องความทุกข์ของผู้อื่น มุทิตา คือ ความพลอยยินดี ในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา คือ ความวางเฉย(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช, 2529 : 321)หลักพรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมที่มีความจำเป็นสำหรับผู้นำในการปกครองและบริหารประเทศชาติ เป็นพื้นฐานของความดีงามของมนุษยชาติ เป็นธรรมที่ขาดเสียมิได้ในการปกครองและจรโลงสร้างสันติสุขในสังคม ความยุติธรรม และคุณประโยชน์อย่างมากต่อมนุษยชาติ เพราะเป็นหลักธรรมที่ผู้นำจะต้องให้ความสำคัญและประพฤติปฏิบัติต่อผู้อยู่ใต้การปกครอง พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักพรหมวิหารธรรมไว้ว่า “เป็นธรรมเครื่องอยู่อาศัยที่ประเสริฐและไม่มีโทษ”(มูลนิธินามภิกขุวิทยาลัย, 2535 : 126) ที่จะนำบุคคลในสังคมไปสู่ความสงบสุขและคุณธรรมเบื้องสูงขึ้นไป ไม่ว่าสังคมใดถ้าขาดหลักพรหมวิหารธรรมแล้ว สังคมนั้นจะหาความสงบสุขไม่ได้ เพราะจะมีเบียดเบียนทำร้ายกัน พยาบาทปองร้ายกัน อิจฉาริษยา ตั้งจิตไว้ในทางที่ไม่ควร ทำให้ขาดความปรารถนาดีเป็นต้นต่อเพื่อนร่วมโลก

ดังนั้น ผู้นำจึงควรมีหลักพรหมวิหารธรรมในการบริหารและพัฒนาสังคมด้วยความรักใคร่ห่วงใย มีเมตตาจิตต่อกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความยินดีต่อความสำเร็จของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เมื่อปรารถนาดีหรือให้ความช่วยเหลือเขาเต็มที่จนสุดความสามารถแล้วก็ยังไม่สามารถทำให้เขารอดพ้นจากความทุกข์ทรมาน มีความทุกข์อันเกิดจากโรคร้าย เป็นต้นได้ ก็ควรวางใจเป็นกลาง หรือหากการช่วยเหลือเขาแล้ว ในทางที่ผิดกฎกติกา ระเบียบวินัยของสังคม ไม่มีความยุติธรรม ต้องหยุดไม่พยายามชวนช่วยช่วยเหลือ ปลอ่ยให้ดำเนินไปตามเหตุที่สมควร อันจะทำให้ตนดำรงอยู่ในธรรมที่พิจารณาด้วยปัญญา จะไม่ต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย และยอมเป็นการดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคม อันเป็นไปเพื่อความสงบสุขของสังคมเอง

ด้วยเหตุผลข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง พรหมวิหารธรรม 4 ในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำแนวพุทธ ต้องการศึกษาให้เห็นว่าหลักพรหมวิหารเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามหลักพุทธศาสนาได้อย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ
- 2.2 เพื่อศึกษาคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม
- 2.3 เพื่อวิเคราะห์คุณค่าพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 3.1 ได้เข้าใจแนวคิดเรื่องคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธ
- 3.2 ได้เข้าใจแนวคิดเรื่องคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม
- 3.3 ได้เข้าใจเรื่องคุณค่าพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีศึกษาในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analytical Approach) โดยวิธีการดำเนินการวิจัยเน้นการวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่เป็นเอกสาร (Document Research) เป็นหลักสำคัญโดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย 3 ระดับ คือ

4.1 รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง สมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พ.ศ.2525 และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับครบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรีกรุงรัตนโกสินทร์มูลนิธิมหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระราชูปถัมภ์พุทธศักราช 2525

4.2 รวบรวมข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) หมายถึง หนังสือ เอกสาร ตำรา วารสารงานวิจัย และวิทยานิพนธ์อันเป็นผลงานด้านวิชาการของนักวิชาการและนักวิจัยอื่น ๆ ที่มีเนื้อหา สอดรับกับงานวิจัยครั้งนี้

4.3 นำข้อมูลที่ได้จากการประมวล รวบรวม สังเคราะห์ และทำการวิเคราะห์เอกสารข้อมูลชั้นปฐมภูมิและ ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ เขียนงานการวิจัยพร้อมนำเสนอความเห็นของผู้วิจัย

5. ผลการวิจัย

5.1 แนวคิดเรื่องคุณลักษณะตามแนวพุทธ

คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธผู้นำต้องเป็นบุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายอยู่ร่วมกัน ทำการร่วมกันให้พากันไปด้วยดีนำไปสู่จุดหมายที่ดีงาม เปรียบเสมือนฝูงโคว่ายน้ำ ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรง ฉันท ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรมเป็นผู้ทรงธรรมและเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาหมู่ประชาชน ก็จะพลอยดำเนินตามด้วยความสวัสดี โดยสวัสดีภาพผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุขและบรรลุถึงจุดหมายที่ดีงามโดยถูกต้องตามธรรมทั้งหมดเป็นเพราะผู้นำมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวพุทธผู้นำที่มีประสิทธิภาพสูงมักจะต้องมีความเฉลียวฉลาด มีความยุติธรรม มีความเข้าใจ มีความรอบรู้ ทัวไปและความรอบรู้เฉพาะอย่าง มีการรับรู้ได้อย่างถูกต้องและเป็นผู้มีความซื่อสัตย์สูง เกี่ยวกับความฉลาดความกระตือรือร้นในหน้าที่การงาน ความริเริ่มในทางความคิด

ความอดทน ความพยายามคุณลักษณะทางนิสัยส่วนตัว เกี่ยวกับความฉลาดความรับผิดชอบการตัดสินใจ การชอบและรักงาน และ คุณลักษณะทางสังคม เกี่ยวกับความเห็นอกเห็นใจ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความเป็นผู้ไว้วางใจได้ ร่วมงานกับผู้อื่นได้ตลอดจนมีความสามารถในการตัดใจ มีความสามารถในการจูงใจ ผู้อื่นได้ดี มีความสามารถในการคัดเลือกและพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชา สร้างความสามัคคีมีความเห็นอกเห็นใจ ผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริตใจได้ด้วย ดังนั้น ผู้นำตามแนวพุทธ ต้องมีคุณลักษณะของผู้นำที่ดีอยู่ 2 อย่าง คือ คุณลักษณะภายในและคุณลักษณะภายนอก คุณลักษณะภายใน ได้แก่ มีสติปัญญา มีความรู้ความสามารถ และการคิดพิจารณาให้รอบคอบ และคุณลักษณะภายนอก คือ มีบุคลิกลักษณะที่ดี การวางตนที่เหมาะสมแก่ฐานะของตนอันจะทำให้เกิดความน่าเชื่อถือและมีความเชื่อมั่นในความเป็นผู้นำ

5.2 แนวคิดเรื่องคุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักพรหมวิหารธรรม ผู้นำที่มีพรหมวิหารธรรมเป็นคุณลักษณะ คือ เป็นผู้นำที่มีจิตใจประกอบหลักพรหมวิหารธรรม 4 อย่าง คือ เมตตา คือ ความรัก กรุณา คือ ความสงสาร มุทิตา คือ ความยินดี และอุเบกขา คือ ความวางเฉยอย่างเป็นกลางตามลำดับพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ

1. คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักเมตตา ผู้นำที่มีเมตตาพรหมวิหารธรรมเป็นคุณธรรมประจำใจ จะเป็นผู้นำที่มีความปรารถนาดี ปราศจากความพยาบาทปองร้าย คิดทำแต่ในสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ ซึ่งอาการของจิตนี้ ทุกคนย่อมมีอยู่ในตนและในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นปกติ เพียงแต่ความปรารถนาดีเหล่านั้น ส่วนใหญ่ยังเจือด้วยราคะเสนหาซึ่งเป็นศัตรูใกล้ของเมตตา การนำเมตตามาเป็นคุณธรรมประจำใจ จึงสามารถกระทำได้โดยการปรับปรุงความปรารถนาดีดังกล่าวให้เป็นคุณบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้มีคับแคบเฉพาะตนและคนซึ่งเป็นที่รักในวงแคบของตน หรือจำเพาะพวกของตน แต่ให้แผ่กว้างออกไปตลอดจนถึงไม่มีจำกัดไม่มีประมาณ

2. คุณลักษณะผู้นำตามแนวพุทธตามหลักกรุณา ผู้นำที่มีหลักกรุณาเป็นคุณธรรมประจำใจ จะต้องเป็นผู้มีความสงสาร ภาวะที่สงสารในสัตว์ทั้งหลายต้องการช่วยกำจัดปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นพื้นฐาน เพียงแต่ยังเจือด้วยวิหิงสา คือความคิดเบียดเบียนผู้อื่น สัตว์อื่น เพื่อให้ตนพ้นทุกข์ และยังความโหม่นสั่นเมื่อได้เห็นทุกข์ของคนผู้เป็นที่รัก เพราะเป็นภาวะของจิตที่คับแคบ ต้องการให้ตนเองและคนผู้เป็นที่รักของตนพ้นทุกข์เท่านั้น ผู้นำจะต้องมีความเมตตาเยื่อใย อยากจะช่วยเหลือบรรเทาให้ผู้อื่นได้รับความสุข ปราศจากซึ่งความทุกข์แก่คนหรือสรรพสัตว์ทั้งหลาย มีความสงสารเมื่อเห็นผู้อื่นประสบเคราะห์กรรม ทั้งผู้ปฏิบัติจะเต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตาใจไมตรีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

3. คุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธตามหลักมุทิตา ผู้นำที่มีหลักมุทิตาเป็นคุณลักษณะคือ ผู้นำมีความพลอยยินดีกิริยาที่พลอยยินดีภาวะที่พลอยยินดีในสัตว์ทั้งหลายโดยปราศจากความริษยาเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีความสุขซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ทุกคนย่อมมีอยู่ในตนและในคนที่เป็นที่รักอยู่เป็นปกติเพียงแต่

ยังเจือด้วยความริษยาเมื่อเห็นคนอื่นได้สมบัติและแม่ในสมบัติที่ตนได้ ก็ยังมีโสมนัสเจือด้วยตัณหา การนำมูทิตามาเป็นคุณธรรมประจำใจ จำต้องปรับปรุงภาวะที่มีอยู่แล้วนี้ให้เป็นคุณอันบริสุทธิ์ที่เกื้อกูลกว้างขวางออกไป มิให้คับแคบเฉพาะตนและผู้ที่ยึดรักเท่านั้น แต่ให้กว้างออกไปตลอดถึงไม่มีจำกัดไม่มีประมาณปราศจากความริษยาและโสมนัสที่เจือกิเลสตัณหา เพราะว่ารริษยาเป็นศัตรูไกลของมูทิตาส่วนความโสมนัสเป็นศัตรูใกล้ของมูทิตา

4. คุณลักษณะของผู้นำแนวพุทธตามหลักอุเบกขา ผู้นำที่มีหลักอุเบกขาเป็นคุณลักษณะคือผู้นำมีความวางเฉย กิริยาที่วางเฉย ภาวะที่วางเฉยในสัตว์ทั้งหลาย เห็นความเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลาย ไม่ตกไปในราคะ คือ ความยินดี หรือปฏิฆะ ความยินร้าย พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ ซึ่งอาการของจิตเหล่านี้ ย่อมมีอยู่ในจิตของทุกคนเป็นธรรมดาสามัญ ในเวลาปรกติที่ยังไม่มีอะไรมาทำให้เกิดความยินดียินร้าย เพียงแต่ยังเจือด้วยความไม่รู้ และจะเปลี่ยนไปเป็นความยินดียินร้ายได้โดยง่าย

5.3 คุณค่าของพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำแนวพุทธ คุณค่าของหลักของพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำแนวพุทธนั้น หากผู้นำมีหลักพรหมวิหารธรรมแล้วทำให้เกิดคุณค่าในด้านต่างๆตามลำดับดังนี้

1. คุณค่าด้านการเมืองการปกครอง คุณค่าของพรหมวิหารธรรมสำหรับผู้นำใน ด้านการเมืองการปกครอง ความเจริญและความเสื่อมของรัฐในพุทธศาสนาโดยเริ่มจากที่มนุษย์ได้มารวมกันเป็นรัฐ ก่อเกิดสถาบันหลักคือสถาบันครอบครัวและอื่นๆ ซึ่งทำให้สังคมมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น จากสังคมที่เคยอยู่อย่างสงบสุขก็เริ่มมีปัญหาเกิดขึ้นตามมาอย่างมากมาย ก่อให้เกิดความเดือดร้อนวุ่นวายในสังคมทำให้มนุษย์ต้องร่วมมือกันในการแสวงหาทางออกให้กับปัญหานี้ นั่นก็คือ จัดการคัดเลือกบุคคลที่มีคุณสมบัติเพียงพร้อมให้เป็นผู้คุ้มครองดูแลพวกตน และให้จัดการปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในรัฐให้เป็นไปอย่างเรียบร้อยในรัฐได้ถ้าหากผู้นำเป็นผู้มีความรู้ความสามารถมีคุณธรรมและคนในรัฐก็มีคุณธรรมมีความสมัครสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้วรัฐนั้นก็มีความมั่นคง ไม่ล่มสลายง่ายๆ แต่หากรัฐได้มีนัยตรงข้ามจากนี้รัฐนั้นย่อมล่มสลายได้ง่ายสังคมแตกแยกมีแต่ความวุ่นวาย เพราะคนในรัฐไร้ศีลธรรมผู้นำที่มีคุณธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด ดังนั้น หลักธรรมที่เป็นหลักผู้นำในพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิธีการพัฒนาการเมืองการปกครองส่งผลต่อระบบการปกครองนี้มีผลนำไปในทางที่ดีและไม่ดีมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ นำความผาสุกมาสู่และ นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน

แต่หากผู้นำปฏิบัติตนตามธรรม หรือมีธรรมเป็นหลักสำคัญ เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ด้วยการยึดธรรมเป็นใหญ่ยึดถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล หลักการและกฎกติกาที่ชอบธรรม เป็นบรรทัดฐานเคารพธรรม เชิดชูธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรมและประพฤติธรรมด้วยตนเอง ถ้าพิจารณาผู้นำตามที่

ปรากฏในจักกวัตติสูตรย่อมมองเห็นว่าผู้ปกครองจะต้องยึดความถูกต้อง ความยุติธรรม หรือความดีความงามทุกอย่างเป็นหลักเรียกว่าทุกสิ่งทุกอย่างต้องโปร่งใสไม่เกิดปัญหาธรรมในสังคมไม่ว่ากรณีใดๆ ดังนั้นผู้ปกครองที่เป็นพระราชาก็ได้นำมาว่า “ธรรมราชา” ทั้งหมดล้วนเกิดมาจากการที่ผู้นำมีหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ถือเป็นารขัดเกลาหรือจัดระเบียบทางสังคมอย่าง

จะเห็นว่า พรหมวิหารธรรม ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์หลักธรรมข้อนี้นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองที่จำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติธรรมประจำใจอันประเสริฐหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรมจึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่ผู้นำที่ต้องประพฤติอย่างสม่ำเสมอเมื่อมีผู้ประพฤติอย่างสม่ำเสมอ

2. คุณค่าด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านเศรษฐกิจกับผู้นำนั้น ผู้นำนั้นควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนดำเนินที่ถูกต้องและแก้ปัญหาไขปัญหาด้านเศรษฐกิจให้ถูกต้องตามสาเหตุของปัญหา เพราะคนเรามีความต้องการเครื่องบริโภค แต่การใช้เครื่องบริโภคนั้นจะต้องให้เหมาะสมกับสถานภาพของตนเอง จึงจะเกิดความสุขได้ เพราะหากคนเรายู่สภาพที่ยากจนเกินไป ไม่อาจหาได้แม้ปัจจัย 4 อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของการดำรงชีวิตจะเห็นความสุขได้อย่างไร เมื่อคนเรามีความทุกข์ไร้สุข ความทุกข์ก็จะกลายเป็นความทะยานอยาก เมื่อความทะยานเพิ่มปริมาณมากขึ้นความรุนแรงและความเลวร้ายก็บังเกิด สังคมก็ปราศจากความเอื้อ อารมณ์ต่อกัน การที่ความเอื้ออารมณ์ต่อกันจะปรากฏขึ้น ในสังคม เป็นอยู่ในด้านวัตถุก็เป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้าม เพราะวาทวัตถุก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นกับสังคมมนุษย์ เพราะความยากจนเป็นสาเหตุหนึ่งในการประพฤตินิโคตศีลธรรม เช่น การมีการลักขโมย การทุจริต ความรุนแรงและความโหดร้ายอันนำไปสู่การประกอบอาชญากรรมและความสับสนวุ่นวาย ดังนั้น ผู้นำ จะต้องมีการจัดสรรสวัสดิการของรัฐเพื่อแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ และเพื่อลดอาชญาให้ได้ โดยการสร้างระบบเศรษฐกิจของประชาชนคือ ให้ความสมบูรณ์ในอาชีพของตน รัฐสวัสดิการที่ผู้นำควรสนับสนุนคือแจกจ่ายเมล็ดพันธุ์พืชและสิ่งจำเป็นอื่นๆ ทางด้านเกษตรกรรมแก่ชาวไร่ชาวนา ควรจะมีการจัดหาเงินทุนแก่พ่อค้ารายย่อยผู้ประกอบการธุรกิจรายย่อย ควรจะมีการจ่ายค่าจ้างแรงงานที่เพียงพอแก่ผู้ใช้แรงงาน เมื่อผู้นำทำได้อย่างนี้ ประชาชนก็มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพแล้ว ย่อมทำให้เกิดความรู้สึกรอคอยใจผลที่ตามมาคือประเทศชาติจะมีความสุขหลักธรรมในพุทธศาสนาที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ในด้านเศรษฐกิจคือ หลักการที่ปรากฏในกฎทันทสูตรหลักของทีฎฐธัมมิกถตถสังวัตตินิกธรรม ความสันโดษ และความสุขของฆราวาส เป็นต้น หลักธรรมเหล่านี้ล้วนเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมเศรษฐกิจ ผู้นำควรปฏิบัติและชี้แนะให้ประชาชนได้ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวด้วย เพราะหากประชาชนหรือผู้ตามปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวแล้ว ย่อมไม่มีความอึดอัดขัดสนในเรื่องปัจจัยการดำรงชีพ เป็นผู้ดำเนินชีวิตตามหลัก

ของสันโดษ ความสันโดษ หมายถึงความยินดีด้วยของของตนความยินดีเฉพาะของของตนความยินดีในของตามมีตามได้ ความสันโดษเป็นหนึ่งในธรรมที่กระทำที่พึงคือคุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึงของตนได้

3. คุณค่าด้านสังคม พรหมวิหารธรรมเป็นคำสอนสำคัญที่มุ่งส่งเสริมการสร้างสรรค์สังคมเป็นหลักธรรมที่แสดงออกต่อผู้อื่น ทั้งมนุษย์และสรรพสัตว์ และพรหมวิหารทั้ง 4 ข้อ จะต้องประสานกลมกลืนกัน เพราะถ้าขาดเพียงข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดความบกพร่องทางสังคมอย่างแน่นอนเช่น เมื่อคนมีน้ำใจต่อกัน มีเมตตา กรุณา และมุทิตาต่อกัน ก็มีความอบอุ่น มีความสุขในการอยู่ร่วมกัน แต่ข้อเสียจะเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจาก มนุษย์จำนวนหนึ่งจะชอบหวังพึ่งพาผู้อื่นเสมอโดยคิดว่า ถ้าเราเดือดร้อนก็ไปหาผู้ใหญ่ไปหาญาติเมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์ส่วนมากจะเกิดความเกียจคร้าน ประมาทขาดความรับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้ อุเบกขาจึงเป็นจุดถ่วงดุลยภาพในสังคมหรือเป็นหลักประกันที่สำคัญ คือ บุคคลที่ทำผิด ขาดความรับผิดชอบต่อสังคม มักจะเข้าไปหาผู้ใหญ่เพื่อขอความเมตตา แต่ถ้าผู้ใหญ่มีอุเบกขา ก็หมายความว่า คนผิดย่อมได้รับผลแห่งความผิด เมื่อเป็นเช่นนั้น การมีพรหมวิหารธรรม เป็นพื้นฐานทางจิตใจจึงเท่ากับว่าเป็นหลักประกันทางสังคม พรหมวิหารจึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม

4. คุณค่าด้านหลักจริยธรรม หลักพรหมวิหารธรรมนั้น เป็นหลักจริยธรรมเป็นข้อประพฤติปฏิบัติในหลักการดำเนินชีวิต หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ ที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายคือ ความดับทุกข์ อยู่อย่างเป็นอิสระไร้ทุกข์ นั่นก็หมายความว่า จริยธรรมเป็นพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบของการปฏิบัติ การดำเนินตนให้มีความเหมาะสมแก่ภาวะ ฐานะ กาลเทศะและเหตุการณ์ปัจจุบัน ที่เป็นการนำความรู้ในความเป็นจริงหรือกฎธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคม โดยมีศีล สมาธิ ปัญญาเป็นองค์ประกอบของพฤติกรรมหรือการกระทำทางกาย วาจา ใจอันดีงามที่ควรประพฤติปฏิบัติ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

1. มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับพื้นฐานได้แก่ หลักเบญจศีล เบญจธรรม หรือหลักมนุษยธรรม หมายถึง คุณธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ ประกอบด้วย ศีล 5 คือ เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายกัน การลักทรัพย์ การประพฤติผิดในกาม การพูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท 84 และธรรม 5 คือ เมตตา กรุณา สัมมาอาชีวะ กามสังวรสังจจะและสติสัมปชัญญะ

2. มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถหรือทางแห่งความดี 10 ประการ คือ กายกรรม หมายถึง การกระทำดีทางกาย ได้แก่ ศีลข้อที่ 1 - 3 วจีกรรม การกระทำดีทางวาจา ได้แก่ ศีลข้อ 4 และขยายเพิ่มอีก 3 ข้อคือ ละการพูดคำส่อเสียด ละการพูด คำหยาบและละการพูดเพื่อแฉ้อ และมโนกรรม การกระทำดีทางใจ ได้แก่ การไม่เพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่นไม่มีจิตคิดร้าย และมีความเห็นชอบ

3. มาตรฐานแห่งการประพฤติระดับสูง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 หรือทางสายกลาง คือ สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ สัมมาสังกัปปะ ได้แก่ ความดำริชอบ สัมมาวาจา หมายถึง การเจรจา

ชอบ สัมมาแกมมันตะ คือ การงานชอบ สัมมาอาชีวะ ได้แก่ การเลี้ยงชีพชอบ สัมมาวายามะ ได้แก่ ความพยายามชอบ สัมมาสติ คือ ความระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ หมายถึง ความตั้งใจมั่นชอบ

จะเห็นว่า หลักพรหมวิหารธรรมในฐานะที่เป็นมาตรฐานแห่งการประพฤติกล่าวได้ว่าหลักพรหมวิหารธรรม เป็นความปรารถนาดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยและความพลอยยินดีต่อความสำเร็จ ต่อคุณความดีของผู้อื่นสัตว์อื่น และความวางใจเป็นกลาง เทียงธรรมเที่ยงตรงต่อผู้อื่น โดยอาศัยหลักกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับทางสังคมซึ่งบัญญัติขึ้นโดยชอบ เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติ จัดเป็นจริยธรรมระดับพื้นฐานการทำความดีทางกาย วาจา ใจ หรือ อกุศลกรรมบถ 10 จัดเป็น จริยธรรมระดับกลางมีสัมมาทิฐิ เป็นจริยธรรมระดับสูง พรหมวิหารจึงเป็นจริยธรรมที่มีคุณค่าแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ แก่ผู้นำและผู้เจริญพรหมวิหารทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นตลอดจนสังคมและประเทศชาติสืบต่อไป

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

ในระดับองค์กรหรือหน่วยงาน ควรนำแนวคิดเรื่องพรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธนี้บรรจุเข้าในแผนพัฒนาทั้งในระดับท้องถิ่นโดยมีหมู่บ้าน ตำบล และอำเภอ จังหวัด และทั้งในระดับประเทศ ตลอดจนผู้มีความเกี่ยวข้องได้มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องของผู้นำที่มีพรหมวิหารธรรมนั้นมีคุณลักษณะที่ดีเป็นอย่างไร หากผู้นำขาดหลักพรหมวิหารธรรมจะทำให้ผู้นำนั้นมีความคุณลักษณะอย่างไร และในระดับบุคคล ควรมีการจัดโครงการอบรมคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้นำในระดับท้องถิ่นโดยมีหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดซึ่งจะทำให้ผู้นำในระดับท้องถิ่นตามลำดับนั้นมีความตระหนักรู้ในหน้าที่และความเป็นผู้ที่ดีควรมีคุณธรรมและจริยธรรมอย่างไรต่อไป

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์พรหมวิหารธรรมในฐานะเป็นคุณลักษณะของผู้นำตามแนวพุทธ” พบว่า ยังมีประเด็นที่สามารถศึกษาวิจัยเพิ่มเติมซึ่งไม่ใช่ประเด็นหลักในการวิจัยครั้งนี้ได้อีก ผู้วิจัยจึงขอเสนอหัวข้อ/ประเด็นในการวิจัยเกี่ยวกับพรหมวิหารธรรมในครั้งต่อไปดังนี้

6.2.1 ศึกษาวิเคราะห์ความยุติธรรมตามหลักอุเบกขาพรหมวิหารธรรม

6.2.2 ศึกษาวิเคราะห์การแก้ปัญหาความขัดแย้งตามหลักพรหมวิหารธรรม

7. บรรณานุกรม

ประเวศ วะสี. (2545). *วิถีมุขยในศตวรรษที่ 21* สู่ภพภูมิใหม่แห่งการพัฒนา. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี - สฤษดิ์วงศ์.

- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2540). **ทรงสนะทางการเมืองของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : บริษัทสามัคคีสาสน์.
พระไตรปิฎกฉบับหลวง พ.ศ. 2514 พิมพ์ในปิณฑองรัชตาทิเชกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
มูลนิธิมัทมกุฎราชวิทยาลัย. (2535). **วิสุทธิมรรค ภาคที่ 2**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มัทมกุฎราชวิทยาลัย.
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช. (2529). **สารานุกรม
พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มัทมกุฎราชวิทยาลัย.
สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2514). **พุทธประวัติ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มัทมกุฎราชวิทยาลัย.